

Γλωσσική ποικιλία

Μ Ε Λ Ε Τ Ε Σ
ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΕΣ ΣΤΗΝ ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΡΑΛΛΗ

Επιστημονική επιμέλεια

ΑΡΓΥΡΗΣ ΑΡΧΑΚΗΣ
ΝΙΚΟΣ ΚΟΥΤΣΟΥΚΟΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ Ι. ΞΥΔΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΖΑΧΑΡΙΟΥ

ΚΑΡΙΑ ΕΚΔΟΣΤΙΚΗ

Γλωσσική ποικιλία

Επιστημονική επιμέλεια

ΑΡΓΥΡΗΣ ΑΡΧΑΚΗΣ

ΝΙΚΟΣ ΚΟΥΤΣΟΥΚΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ Ι. ΞΥΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΖΑΧΑΡΙΟΥ

Βοηθός επιστημονικής επιμέλειας

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΠΟΜΠΟΛΑΣ

Φιλολογική επιμέλεια

ΝΙΚΟΣ ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ

Σχεδιασμός έκδοσης

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΙΓΚΑΣ

www.bookart.gr

Σελιδοποίηση

[βιβλιοτεχνία]

design@vivliotechnia.gr

ΚΑΠΑ ΕΚΔΟΤΙΚΗ

Παπαρηγοπούλου 6 | 121 32 | Περιστέρι | Αττική

T. 2105761586 & 2106859273 | E. info@kapaekdotiki.gr

www.kapaekdotiki.gr

[fb] Κάπα Εκδοτική | [in] [kapa_ekdotiki](https://www.instagram.com/kapa_ekdotiki)

©2019

Για την έκδοση: Κάπα Εκδοτική

Για τα κείμενα: οι συγγραφείς

ISBN: 978-960-628-051-1

Αθήνα, 2019

Γλωσσική ποικιλία

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΕΣ ΣΤΗΝ ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΡΑΛΛΗ

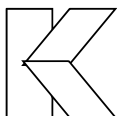
Επιστημονική επιμέλεια

ΑΡΓΥΡΗΣ ΑΡΧΑΚΗΣ

ΝΙΚΟΣ ΚΟΥΤΣΟΥΚΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ Ι. ΞΥΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΖΑΧΑΡΙΟΥ

ΚΑΠΑ ΕΚΔΟΤΙΚΗ

Πίνακας περιεχομένων

ΑΦΙΕΡΩΣΗ	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	15
Γλωσσική ποικιλία στο σύστημα επιθηματοποίησης της νέας ελληνικής ANNA ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ-ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ	19
Διερευνώντας τη σχέση της δημοτικής με τον εθνικό και τον μετα-εθνικό λόγο ΑΡΓΥΡΗΣ ΑΡΧΑΚΗΣ	35
Η κατάκτηση του γένους στην Ελληνική: ο ρόλος των μορφολογικών και φωνολογικών παραγόντων ΣΠΥΡΙΔΟΥΛΑ ΒΑΡΛΟΚΩΣΤΑ	59
Για την κοινωνιόλεκτο των νέων: <i>Δεν υπάρχει!</i> ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΕΛΟΥΔΗΣ	73
Τα αοριστολογικά στοιχεία με ο- ως στοιχεία με λεξική σημασία: δεδομένα από τη γαλλική και την ελληνική ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΒΛΑΧΟΥ	83
Υπολογιστική επεξεργασία ελληνικών διαλέκτων ΕΛΕΝΗ ΓΑΛΙΩΤΟΥ	97
Σύγκριση γλωσσών και σύγκριση διαλέκτων: μεθοδολογικά και θεωρητικά ζητήματα ΓΙΑΝΝΟΥΛΑ ΓΙΑΝΝΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ	121
Αιγυπτιώτικα: ένα γλωσσικό ιδίωμα υπό εξαφάνιση (:) ΡΕΑ ΔΕΛΒΕΡΟΥΔΗ	137
Η μορφολογική ποικιλία στα αξιολογικά επίθετα και ρήματα της νέας ελληνικής ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΕΥΘΥΜΙΟΥ	155
Γλωσσική ποικιλία και τυποποίηση: η περίπτωση της νέας ελληνικής ANNA ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ	177
Νεοελληνικοί τύποι παρελθοντικών χρόνων που λήγουν σε <i>-ήκα</i> BRIAN D. JOSEPH	195
Προς μια νέα θεώρηση της αναδόμησης του ονοματικού συστήματος της Ελληνικής: ενδείξεις από την Πρώιμη Νέα Ελληνική ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΑΤΖΟΛΑ & ΑΣΗΜΑΚΗΣ ΦΛΙΑΤΟΥΡΑΣ	205
Το σημερινό κυθηραϊκό ιδίωμα: τα συμπεράσματα γλωσσοσυλλεκτικής αποστολής στα Κύθηρα ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΤΣΟΥΔΑ	223

Ο επανησιακός χαρακτήρας της λευκαδίτικης γεωγραφικής γλωσσικής ποικιλίας ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΡΙΜΠΑΣ	245
Η τσούπα του κυρίου ΝΚ: γλωσσική διαταραχή ή γλωσσική ποικιλία; ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΜΑΝΟΥΗΛΙΔΟΥ	273
Νέα δεδομένα για την ιστορία της τσακωνικής διαλέκτου ΙΩ ΜΑΝΩΛΕΣΣΟΥ	289
Τροπικοί δείκτες στην Ποντιακή και Καππαδοκική: συγχρονικά δεδομένα, διαχρονικές εξηγήσεις ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ	313
Γλωσσική ποικιλία και γλωσσική αλλαγή στον σχηματισμό συγκριτικών παραθετικών δομών: δεδομένα από την Καππαδοκική ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΕΛΙΣΣΑΡΟΠΟΥΛΟΥ	329
Ποσοτική ανάλυση της χρήσης του κανόνα του τελικού -ν σε γραπτά κείμενα της Νέας Ελληνικής ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΜΙΚΡΟΣ	347
Παρατηρήσεις για τη μορφολογική διαφοροποίηση στο κλιτικό σύστημα των ονομάτων στα βόρεια ελληνικά ιδιώματα ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΜΠΕΗΣ	375
Φωνηεντική ποικιλία σε ελληνικές διαλέκτους: μια ακουστική και ηλεκτροπαλατογραφική μελέτη ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΝΙΚΟΛΑΙΔΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΜΠΑΛΤΑΤΖΑΝΗ & ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΙΟΝΙΔΟΥ	397
Εξαγγλισμός και νέα ελληνική: η εισαγωγή νέων λεξικών σχημάτων με μεταφραστικό δανεισμό ΓΙΩΡΓΟΣ Ι. ΞΥΔΟΠΟΥΛΟΣ	423
Ρίζες: μεταξύ λέξεων και γραμματικής ΦΟΙΒΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ	437
Σελίδες από την ιστορία της ελληνικής γλώσσας: η περίπτωση της Κωνσταντινούπολης ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ	453
Αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων στην ποικιλία της Αγιάσου της Λέσβου: μελέτη της κώφωσης από τη σκοπιά της ακουστικής φωνητικής ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΖΑΧΑΡΙΟΥ	481

Ρηματική μορφολογία και (α)παρεμφατικότητα: η περίπτωση της αγγλικής ANNA ΡΟΥΣΣΟΥ	497
Ελληνική και ρομανικές ποικιλίες της Κάτω Ιταλίας: ιστορία και γλωσσική επαφή σε ονοματικές δομές ΜΕΛΙΤΑ ΣΤΑΥΡΟΥ-ΣΗΦΑΚΗ & CRISTINA GUARDIANO	515
Ο αόριστος της Ελληνικής σε δύο μη τυπικές ομάδες φυσικών ομιλητών ΑΡΧΟΝΤΩ ΤΕΡΖΗ	535
Η πραγμάτωση των συμφωνικών συμπλεγμάτων στις νεοελληνικές διαλέκτους υπό το πρίσμα του Μοντέλου των Τριών Κλιμάκων ΜΑΡΙΝΑ ΤΖΑΚΩΣΤΑ	551
Η ποικιλία στις γραμματικές τάξεις της Νέας Ελληνικής: η περίπτωση των συνδεσμικών συνδετών ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΧΕΙΛΑ-ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ	567

Αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων στην ποικιλία της Αγιάσου της Λέσβου: μελέτη της κώφωσης από τη σκοπιά της ακουστικής φωνητικής

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΖΑΧΑΡΙΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

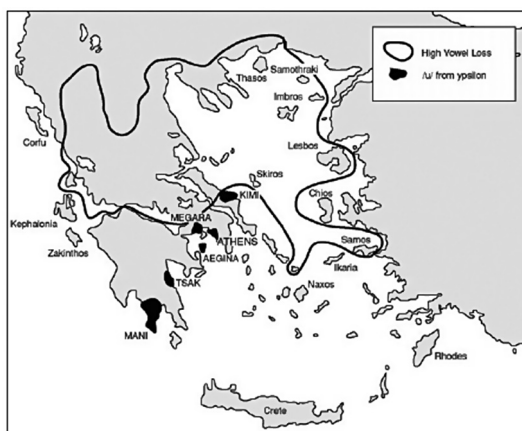
Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη ενός από τα πιο χαρακτηριστικά φαινόμενα των βορείων διαλέκτων της ελληνικής γλώσσας, δηλαδή της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων /i/ και /u/, όπως αυτό πραγματώνεται από ομιλητές της Λεσβιακής στην Αγιάσο. Ο γεωγραφικός προσδιορισμός είναι αναγκαίος επειδή η ποικιλία της Αγιάσου θεωρείται ότι εμφανίζει τέτοιες αποκλίσεις που κάνουν την ποικιλία του χωριού διακριτή και αναγνωρίσιμη ανάμεσα στους φυσικούς ομιλητές της λεσβιακής διαλέκτου (Ράλλη 2017).

Η έμφαση της συγκεκριμένης μελέτης δίνεται στην περιγραφή της ποικιλίας με την οποία πραγματώνεται το συγκεκριμένο φωνολογικό φαινόμενο, με τα μέσα και τα εργαλεία της ακουστικής φωνητικής. Πιο συγκεκριμένα, θα δείξουμε ότι το φαινόμενο της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων στην αγιασιώτικη ποικιλία δεν πραγματώνεται μόνο με έναν τρόπο και θα κωδικοποιήσουμε τέσσερα στάδια/πραγματώσεις, από τη μη αποκοπή –δηλαδή την πλήρη πραγμάτωση του τεμαχίου– μέχρι την ολική αποκοπή του άτονου φωνήεντος. Επίσης, θα διερευνήσουμε την πιθανή επιρροή της θέσης της τονισμένης συλλαβής σε σχέση με την εμφάνιση της αποκοπής, και τη θέση της αποκοπής σε σχέση με τα όρια προσωδιακών φωνολογικών μονάδων, όπως η προσωδιακή λέξη και η επιτονική φράση.

2. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΚΟΠΗΣ ΤΩΝ ΑΤΟΝΩΝ ΥΨΗΛΩΝ ΦΩΝΗΕΝΤΩΝ ΣΤΙΣ ΜΕΧΡΙ ΤΩΡΑ ΜΕΛΕΤΕΣ

Η αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων /i/ και /u/ θεωρείται ένα από τα πιο χαρακτηριστικά φωνολογικά χαρακτηριστικά των βορείων διαλέκτων της Ελληνικής. Το συγκεκριμένο φωνολογικό φαινόμενο έχει αναγνωριστεί ως εκείνο το ισόγλωσσο που χωρίζει τον ελλαδικό χώρο στα δύο, ομαδοποιώντας τις νεοελληνικές διαλέκτους σε βόρειες και νότιες (Newton 1972· Dauer 1980· Κοντοσόπουλος 2001· Trudgill 2003· Ντίνιας 2005, μεταξύ άλλων).

Χάρτης 1: Χάρτης του ισόγλωσσου (από Trudgill 2003: 52)

Τόσο ο Κοντοσόπουλος (2001) όσο και ο Trudgill (2003) προτείνουν μία περαιτέρω διάκριση των βορείων διαλεκτικών ποικιλιών, σε σχέση με την αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων. Πιο συγκεκριμένα, ο Κοντοσόπουλος διακρίνει τις βόρειες διαλεκτικές ποικιλίες σε ακραίες βόρειες και σε βόρειες διαλεκτικές ποικιλίες.¹ Στις «ακραίες» βόρειες διαλέκτους η αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων μπορεί να συμβεί σε οποιοδήποτε σημείο της λέξης (αρχή, μέση ή/και τέλος), ενώ στις βόρειες διαλέκτους η αποκοπή εμφανίζεται μόνο στο τέλος της λέξης. Έτσι, η πραγμάτωση της λέξης *σπίτι* περιμένουμε να είναι [spít] και στις βόρειες και στις ακραίες βόρειες διαλέκτους, αλλά η λέξη *δουλειά* περιμένουμε να πραγματοωθεί ως [ˈðla] μόνο στις ακραίες βόρειες διαλεκτικές ποικιλίες, ενώ στις «απλές» βόρειες διαλέκτους περιμένουμε να πραγματοωθεί ως [ðiˈla].

Μάλιστα, ο Συμεωνίδης (1977) κάνει και μία περαιτέρω διάκριση, ανάμεσα σε διαλεκτικές ποικιλίες που αποκόπτουν μόνο τις φωνολογικές μονάδες /i/ και /u/ και σε διαλεκτικές ποικιλίες που αποκόπτουν και τα άτονα [i] και [u] που προήλθαν από τις άτονες φωνολογικές μονάδες /e/ και /o/, μετά από την ενεργοποίηση του φωνολογικού φαινομένου της ύψωσης των άτονων μέσω φωνηέντων. Έτσι, σε κάποιες διαλέκτους

της βορείου Ελλάδος η λέξη *πενήντα* θα πραγματωθεί ως [piniinda] και σε κάποιες άλλες ως [pniinda].

Ο Newton (1972) θεωρεί ότι το φαινόμενο της αποκοπής των υψηλών άτονων φωνηέντων είναι κατηγορικό, δηλαδή πραγματώνεται πάντοτε, όμως, άλλοι μελετητές διαπίστωσαν ότι σε διάφορες διαλεκτικές ποικιλίες της βορείου Ελλάδος υπάρχουν διαφοροποιήσεις. Αναλυτικότερα, η Μαργαρίτη-Ρόγκα (1985), η οποία μελέτησε τη διάλεκτο της Σιάτιστας, διαπίστωσε ότι η πραγματοποίηση του φαινομένου σχετίζεται με την απόσταση του άτονου υψηλού από την τονισμένη συλλαβή και ότι όσο πιο κοντά στην τονισμένη συλλαβή βρίσκεται, τόσο πιο μεγάλη πιθανότητα υπάρχει να αποκοπεί. Αντίστοιχα, ο Ντίνας (2005), ο οποίος μελέτησε τη διάλεκτο της Κοζάνης, και η Μπασέα-Μπεζαντάκου (2000), η οποία μελέτησε τη διάλεκτο της Άνδρου, κατέληξαν ότι το φαινόμενο ήταν κατηγορικό μόνο όταν τα υψηλά άτονα φωνήεντα βρίσκονταν δίπλα στην τονισμένη συλλαβή.

Νεότερες μελέτες, όπως αυτές των Topintzi και Baltazani (2012) και Lengeris *et al.* (2016), οι οποίες μελέτησαν τη διάλεκτο της Κοζάνης, διαπίστωσαν κι αυτές ότι η θέση των άτονων φωνηέντων σε σχέση με την τονισμένη συλλαβή είναι ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την εμφάνιση ή όχι του φαινομένου. Μάλιστα, διαπίστωσαν ότι τα άτονα /i/ αποκόπονταν περισσότερες φορές όταν η θέση τους ήταν μετά την τονισμένη συλλαβή, ενώ τα άτονα /u/ αποκόπονταν κυρίως όταν η θέση τους ήταν πριν από την τονισμένη συλλαβή.

Ως προς τις φωνητικές πραγματώσεις του φαινομένου, οι Topintzi και Baltazani (2012) ανέφεραν την ύπαρξη ενός ενδιάμεσου σταδίου ανάμεσα στην κανονική πραγμάτωση του φωνήεντος και την ολική αποκοπή του, την οποία ονόμασαν «φωνηεντική αποχηροποίηση».

Μία ακόμη σημαντική διαπίστωση της έρευνας των Topintzi και Baltazani (2012), των Lengeris *et al.* (2016) και του Pappas (2017) ήταν ότι το φαινόμενο της αποκοπής των υψηλών φωνηέντων –τόσο φωνητικά όσο και φωνολογικά– δεν είναι κατηγορικό φαινόμενο αλλά ένα φαινόμενο ποσοσιαίο (*gradual*).

Σε αντίστοιχο συμπέρασμα κατέληξαν και η Kainada και Baltazani (2015) στη μελέτη τους για τη διάλεκτο της Ηπείρου, ότι δηλαδή το φαινόμενο της αποκοπής των υψηλών άτονων φωνηέντων μπορεί να χαρακτηριστεί ως φαινόμενο ποσοσιαίο, που άλλοτε πραγματώνεται και άλλοτε όχι, και μάλιστα σε ποσοστά χαμηλότερα του 35% των περιπτώσεων που θα μπορούσαν να εμφανίσουν αποκοπή.

Όπως αναφέραμε και στην εισαγωγή του άρθρου, το φαινόμενο της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων θεωρείται ένα από τα πιο στερεοτυπικά ισόγλωσσα που διαφοροποιούν τις βόρειες από τις νότιες διαλέκτους. Έχει ενδιαφέρον λοιπόν η έρευνα των Joseph και Tserdanelis (2003), οι οποίοι περιγράφουν μία αντίστοιχη συμπεριφορά των άτονων /i/ και /u/ σε όλη την υπόλοιπη Ελλάδα, δηλαδή μία μη συστηματική αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων –κυρίως στο τέλος της λέξης. Οι Joseph και Tserdanelis, στην παραπάνω έρευνα, χαρακτηρίζουν την αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων ως ένα φαινόμενο ποσοσιαίο το οποίο επιτελεί κοινωνιογλωσσική λειτουργία.

Επίσης, ο Παντελίδης (2001), περιγράφοντας πελοποννησιακές διαλεκτικές ποικιλίες, έχει αναδείξει την πραγματάωση της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων και σε πολλές περιοχές της Πελοποννήσου, δηλαδή σε περιοχές που δεν θα περιμέναμε την εμφάνιση αυτού του φαινομένου, μιας και σε αυτές τις περιοχές μιλιούνται οι νότιες διάλεκτοι.

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνα βασίστηκε σε ηχογραφήσεις φιλικών συνομιλιών ανάμεσα σε τέσσερις γυναίκες από την Αγιάσο. Οι ηχογραφήσεις πραγματοποιήθηκαν το 2015. Οι πληροφορήτριες ανήκουν στην ίδια ηλικιακή ομάδα (45-55 χρονών), έχουν το ίδιο μορφωτικό υπόβαθρο (απόφοιτες Λυκείου) και μοιράζονται κοινούς φιλικούς και επαγγελματικούς δεσμούς. Οι ηχογραφήσεις έγιναν από την κ. Αλίκη Χαλκιαδάκη, η οποία είναι μέλος της τοπικής κοινότητας και μοιράζεται συγγενικούς δεσμούς με τις μισές από αυτές τις γυναίκες. Η ερευνήτρια πεδίου συγκέντρωσε το παραπάνω υλικό στο πλαίσιο της διπλωματικής της εργασίας, ακολουθώντας εθνογραφικές μεθόδους και, πιο συγκεκριμένα, τη συμμετοχική παρατήρηση.

Η επισημείωση και η φασματογραφική ανάλυση των μαγνητοφωνήσεων έγινε με τη βοήθεια του λογισμικού *Praat*, ενώ η ποσοτική ανάλυση έγινε με τη βοήθεια και χρήση του *SPSS* (στατιστικό πακέτο για κοινωνικές επιστήμες).

4. ΑΠΟΚΟΠΗ ΤΩΝ ΑΤΟΝΩΝ ΥΨΗΛΩΝ ΦΩΝΗΕΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΓΙΑΣΟ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

Σύμφωνα με τον Κοντοσόπουλο (2001), η Λέσβος ανήκει στις ακραίες βόρειες διαλέκτους, μια και η αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων μπορεί να συμβεί όχι μόνο στο τέλος της λέξης, αλλά και στο μέσο της. Έτσι μπορούμε να βρούμε πραγματώσεις λέξεων, όπως:

(1)	α.	[ˈpli]	‘πουλί’
	β.	[ˈðla]	‘δουλειά’
	γ.	[pitˈnos]	‘πετεινός’
	δ.	[ˈspiti]	‘σπίτι’
	ε.	[maˈçer]	‘μαχαίρι’

Τα δεδομένα της έρευνάς μας επιβεβαιώνουν την κατηγοριοποίηση της Λεσβιακής στις ακραίες βόρειες διαλέκτους μιας και διαπιστώσαμε κι εμείς την εμφάνιση της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων όχι μόνο στο τέλος αλλά στην αρχή και στο μέσο της λέξης.

Μία άλλη διαπίστωση της έρευνάς μας είναι ότι η αποκοπή συμβαίνει μόνο στις φωνολογικές μονάδες /i/ και /u/, και όχι σε υψηλούς φθόγγους [i] και [u] που προήλθαν από ύψωση των μέσων φωνολογικών μονάδων /e/ και /o/, όπως φαίνεται στα παρακάτω παραδείγματα:

- (2) α. [p̥iˈto]   ‘πετώ’
 β. [ˈperð̥iːçis]   ‘πέρδικες’
 γ. [xuˈraf]   ‘χωράφι’

Η παραπάνω διαπίστωση μας οδήγησε στην επισημείωση και φασματογραφική μελέτη μόνο των άτονων υψηλών φωνηεντικών φωνολογικών μονάδων και όχι όλων των υψηλών φωνηεντικών φθόγγων. Συνολικά, επισημειώθηκαν 362 πραγματώσεις του άτονου /i/ και 107 πραγματώσεις του άτονου /u/.

4.1 Φωνητικές πραγματώσεις της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων

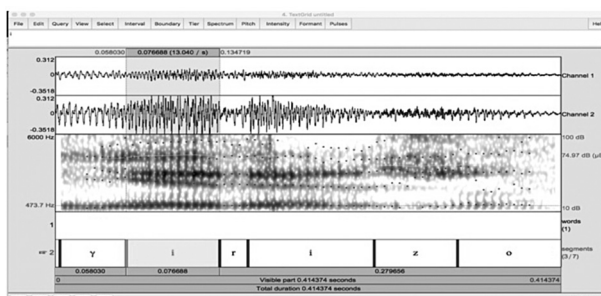
Οι παραδοσιακές μελέτες που αναφέρονται στην αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων αναφέρουν μόνο δύο πιθανές τιμές: την πραγμάτωση ή τη μη πραγμάτωση της αποκοπής. Η εργασία όμως των Topintzi και Baltazani (2012) στη διάλεκτο της Κοζάνης κωδικοποιεί και μία ενδιάμεση πραγμάτωση της αποκοπής, την οποία την ονομάζει «φωνηεντική αποχηροποίηση», ακολουθώντας την περιγραφή αντίστοιχου φαινομένου αποκοπής σε άλλες γλώσσες (Gordon 1998· Delforge 2008).

Μελετώντας τα φασματογραφήματα όλων των πραγματώσεων των άτονων /i/ και /u/ της αγιασιώτικης διαλεκτικής ποικιλίας, καταλήξαμε στην κωδικοποίηση τεσσάρων σταδίων/πραγματώσεων του φωνολογικού φαινομένου της αποκοπής των παραπάνω άτονων φωνηέντων.

4.1.1 Πλήρης πραγμάτωση/μη αποκοπή (μη πραγμάτωση του φαινομένου)

Μολοντί προηγούμενες έρευνες (Newton 1972) ισχυρίζονταν ότι το φαινόμενο είναι κατηγορικό (δηλαδή όλα τα άτονα /i/ και /u/ δεν πραγματώνονται), τα δεδομένα της έρευνάς μας –όπως και οι έρευνες των Μαργαρίτη-Ρόγκα (1985), Ντίνα (2005), Μπασέα-Μπεζαντάκου (2000), Topintzi και Baltazani (2012), Kainada και Baltazani (2015), Lengeris *et al.* (2016) και Pappas (2017) – έδειξαν ότι η αποκοπή των άτονων /i/ και /u/ μπορεί κάλλιστα να μη πραγματωθεί.

Εικόνα 1: Φασματογράφημα της λέξης /γίριζο/, στο οποίο φαίνεται καθαρά η διατήρηση του άτονου /i/

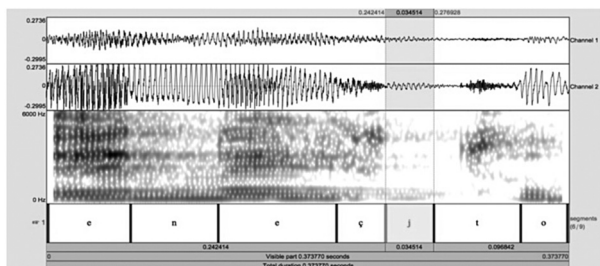

Στην παραπάνω εικόνα βλέπουμε την πραγμάτωση του άτονου /i/, ως ενός πλήρους φωνηεντικού ήχου, ο οποίος εμφανίζει και τους πέντε διαμορφωτές (formants) (ως απόδειξη της φωνηεντικής ιδιότητας ενός φθόγγου), σε χρονική διάρκεια 76 msec που είναι η αναμενόμενη ενός άτονου φωνήεντος στην καθημερινή φιλική και απρογραμματίστη συνομιλία.

4.1.2 Αποκοπή_1: φωνηεντική έκπτωσηση (vowel reduction)

Τη συγκεκριμένη πραγμάτωση τη χαρακτηρίζουμε ως το πρώτο στάδιο της αποκοπής. Το τεμάχιο/φθόγγος που βρίσκεται στη θέση του υψηλού φωνήεντος δεν έχει τη χρονική διάρκεια ενός άτονου φωνήεντος (60-90 msec κατά μέσο όρο στην καθημερινή συνομιλία), αλλά κυρίως δεν εμφανίζει και τους πέντε διαμορφωτές που χαρακτηρίζουν όλα τα φωνήεντα, όπως φαίνεται στην παρακάτω εικόνα:

Εικόνα 2: Φασματογράφημα της φράσης /en_#_exi_#_to_#_δεν το' χει'

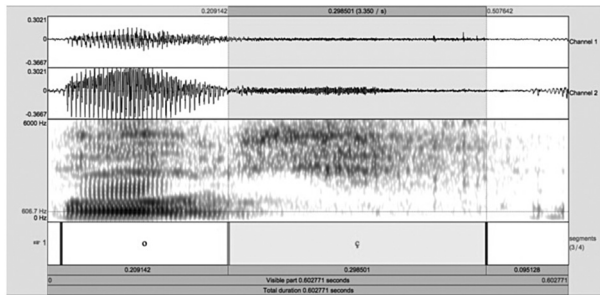
Το τεμάχιο/φθόγγος που πραγματώνεται στη θέση της φωνολογικής μονάδας /i/ εμφανίζει τέσσερις διαμορφωτές –και όχι πέντε– και την ίδια στιγμή πραγματώνεται μόνο σε 35 msec, δηλαδή εμφανίζει χαρακτηριστικά που δεν μας επιτρέπουν να το χαρακτηρίσουμε ως φωνήεν.

Προτιμώ τον όρο «φωνηεντική έκπτωσηση» και όχι τον όρο «φωνηεντική αποχηροποίηση» που χρησιμοποίησαν οι Torintzi και Baltazani, γιατί σε αυτό το στάδιο το τεμάχιο/φθόγγος που εμφανίζεται στη θέση της φωνηεντικής φωνολογικής μονάδας τις περισσότερες φορές δεν έχει χάσει την ηχηρότητά του, αλλά εκείνα τα χαρακτηριστικά που θα το προσδιόριζαν ως φωνήεν (δηλαδή την εμφάνιση πέντε διαμορφωτών και τη χρονική διάρκεια ενός άτονου φωνήεντος).

4.1.3 Αποκοπή_2: αποκοπή με ίχνος

Σε αυτή την περίπτωση, στην επιφανειακή δομή **δεν** εμφανίζεται κάποιος φθόγγος στη θέση της φωνηεντικής φωνολογικής μονάδας, όμως το προηγούμενο σύμφωνο επιμηκύνεται, πολλές φορές σε διάρκεια αντίστοιχη μίας ολόκληρης συλλαβής, όπως φαίνεται και στην παρακάτω εικόνα:

Εικόνα 3: Φασματογράφημα της λέξης /οχι/

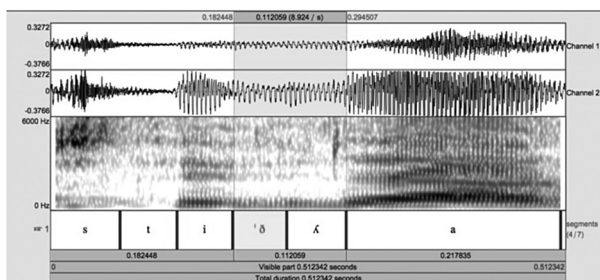
Στην παραπάνω εικόνα φαίνεται ότι μετά το τριβόμενο άηχο σύμφωνο [ç] δεν πραγματώνεται άλλος φθόγγος, όμως το [ç] πραγματώνεται σε χρόνο μεγαλύτερο του τονισμένου φωνήεντος της λέξης, δηλαδή σε χρόνο που αντιστοιχεί στη διάρκεια μίας ολόκληρης συλλαβής.

Και σε αυτή την περίπτωση, θεωρούμε ότι ο όρος «αποκοπή με ίχνος» είναι πιο ακριβής στην περιγραφή του τι συμβαίνει, σε σχέση με τον όρο «φωνηεντική αποχηροποίηση», κι αυτό γιατί στην επιφανειακή δομή δεν εμφανίζεται ένας διαφορετικός φθόγγος χωρίς ηχηρότητα αλλά το σύμφωνο που προηγείται της φωνηεντικής φωνολογικής μονάδας στη βαθιά δομή, με χρονική επιμήκυνση που τις περισσότερες φορές είναι ισόποση με τη διάρκεια ενός άτονου φωνήεντος.

4.1.4 Αποκοπή_3: ολοκληρωτική αποκοπή

Στην τελευταία περίπτωση αποκοπής, στη θέση της φωνηεντικής φωνολογικής μονάδας δεν πραγματώνεται τίποτε, και την ίδια στιγμή, τόσο το προηγούμενο σύμφωνο, όσο και το επόμενο, πραγματώνονται στους χρόνους που θα ήταν αναμενόμενο να πραγματωθούν:

Εικόνα 4: Φασματογράφημα της προσωπικής λέξης 'στη δουλειά'

Όπως φαίνεται στην παραπάνω εικόνα, ανάμεσα στα σύμφωνα [ð] και [λ] δεν εμφανίζεται κανένας άλλος φθόγγος και η διάρκεια του [ð] είναι πανομοιότυπη με τη διάρκεια των

υπόλοιπων συμφώνων της προσωδιακής λέξης αλλά και μέσα στα συνηθισμένα χρονικά όρια των συμφώνων (50-60 msecs) σε καθημερινό λόγο.

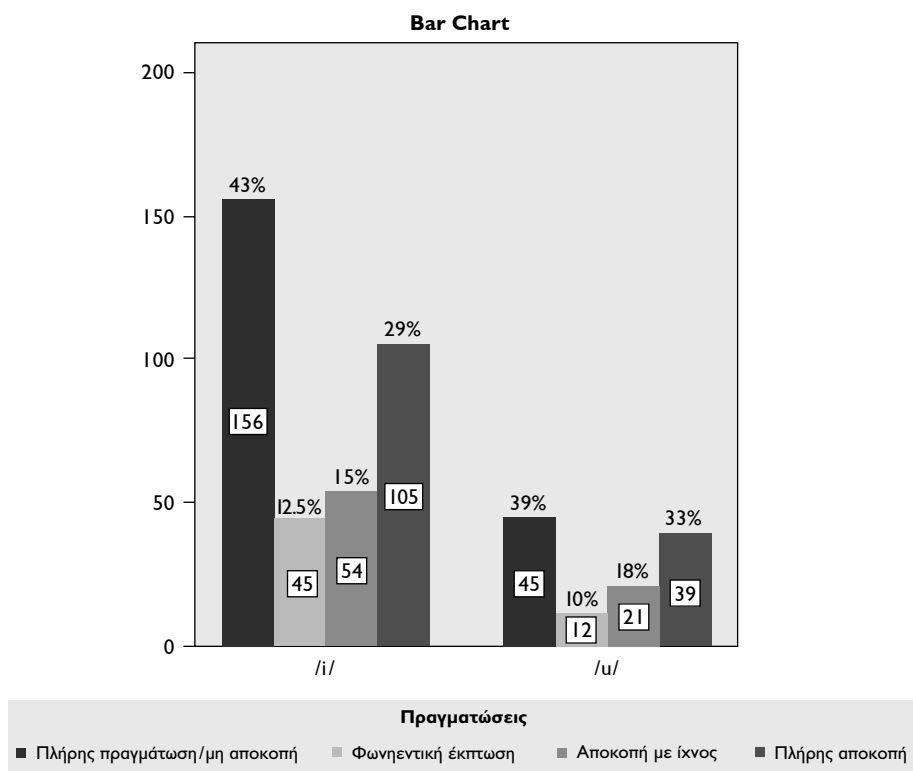
4.2 Συσχετίσεις των πραγματώσεων της αποκοπής με φωνολογικές και προσωδιακές δομές

4.2.1 Πραγματώσεις της αποκοπής ανά υψηλό φωνήεν

Όπως έχει ήδη διαπιστωθεί, η φωνολογική μονάδα /u/ είναι η λιγότερο συχνά εμφανιζόμενη στην Ελληνική (Nicolaidis 2003· Protorapas *et al.* 2012· Torintzi & Baltazani 2012· Lengeris *et al.* 2016). Το ίδιο συμπέρασμα βγαίνει κι από τα δικά μας δεδομένα, στα οποία η άτονη φωνολογική μονάδα /i/ μετρήθηκε 360 φορές, ενώ η φωνολογική μονάδα /u/ μετρήθηκε 118 φορές, δηλαδή τρεις φορές λιγότερο από την /i/.

Παρόλα αυτά, τα παρακάτω γραφικά δείχνουν ότι και οι δύο φωνολογικές μονάδες πραγματώνουν παραπλήσια ποσοστά των τεσσάρων πραγματώσεων της αποκοπής, τα οποία η στατιστική ανάλυση (χ^2 Τεστ) αναγνωρίζει ως παρόμοια και τη διαφορά τους μη στατιστικά σημαντική (sig. = 0.601).

Γράφημα 1: Εμφανίσεις και ποσοστά εμφανίσεων της κάθε μίας πραγμάτωσης της αποκοπής για το /i/ και το /u/

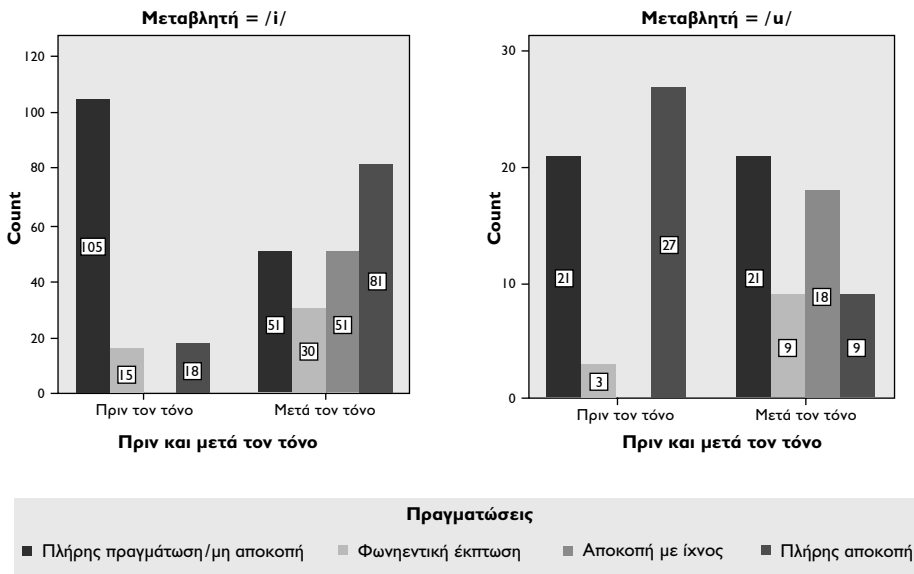

4.2.2 Πραγματώσεις της αποκοπής σε προτονική και σε μετατονική θέση, ανά υψηλό φωνήεν

Η Μαργαρίτη-Ρόγκα (1985) είχε επισημάνει τη σημαντικότητα της θέσης του άτονου υψηλού φωνήεντος στην εμφάνιση ή μη εμφάνιση της αποκοπής, ένα εύρημα που επιβεβαιώσαν ο Ντίνας (2005) και η Μπασέα-Μπεζαντάκου (2000), και που αντίστοιχα αναγνώρισαν ως σημαντικό και οι Torintzi και Baltazani (2012).

Τα παρακάτω γραφήματα δείχνουν την κατανομή των τεσσάρων πραγματώσεων της αποκοπής πριν και μετά τον τόνο, ανά υψηλό φωνήεν:

Γραφήματα 2 & 3: Κατανομή των πραγματώσεων της αποκοπής πριν και μετά τον τόνο, ανά υψηλό φωνήεν

Όπως μπορούμε να δούμε στα παραπάνω δύο γραφήματα, το /i/ και το /u/ παρουσιάζουν διαφορετικές κατανομές. Ως προς το /i/, διαπιστώνουμε ότι σε προτονική θέση δεν πραγματώνεται η αποκοπή σε ένα μεγάλο ποσοστό (76%), και την ίδια στιγμή, οι δύο από τις τρεις υπόλοιπες πραγματώσεις της αποκοπής πραγματώνονται σε πολύ μικρά ποσοστά (11% και 13% αντίστοιχα). Στη μετατονική θέση όμως, η κατανομή των πραγματώσεων της αποκοπής αλλάζει. Πιο συγκεκριμένα, η πιο συχνή πραγμάτωση είναι αυτή της ολικής αποκοπής (38%) και η αποκοπή με ίχνος πραγματώνεται σε ένα άλλο 24% των πραγματώσεων. Την ίδια στιγμή, το άτονο /i/ πραγματώνεται χωρίς αποκοπή περίπου στο ένα τέταρτο (24%) των μετατονικών περιπτώσεων.

Ένα διαφορετικό μοτίβο διαπιστώνουμε να συμβαίνει με την πραγμάτωση του άτονου /u/. Πιο συγκεκριμένα, σε προτονική θέση η πιο συχνή πραγμάτωση είναι αυτή της ολικής αποκοπής (53%), αλλά την ίδια στιγμή, το /u/ πραγματώνεται χωρίς αποκοπή στο 41% των πραγματώσεων. Σε μετατονική θέση όμως, η πιο συχνή πραγμάτωσή είναι αυτή της μη αποκοπής (38%), με δεύτερη την αποκοπή με ίχνος (32%) και την ολική αποκοπή να πραγματώνεται σε ποσοστό 15%.

Ταυτόχρονα, από τα παραπάνω γραφήματα μπορούμε να διαπιστώσουμε μία ποικιλότητα στην πραγμάτωση του φαινομένου της αποκοπής των υψηλών φωνηέντων σε σχέση με την τονισμένη συλλαβή και όχι μία συστηματική συμπεριφορά, όπως αυτή που παρουσιάστηκε στις μελέτες των Μαργαρίτη-Ρόγκα (1985), Μπασέα-Μπεζαντάκου (2000) και Ντίνα (2005).

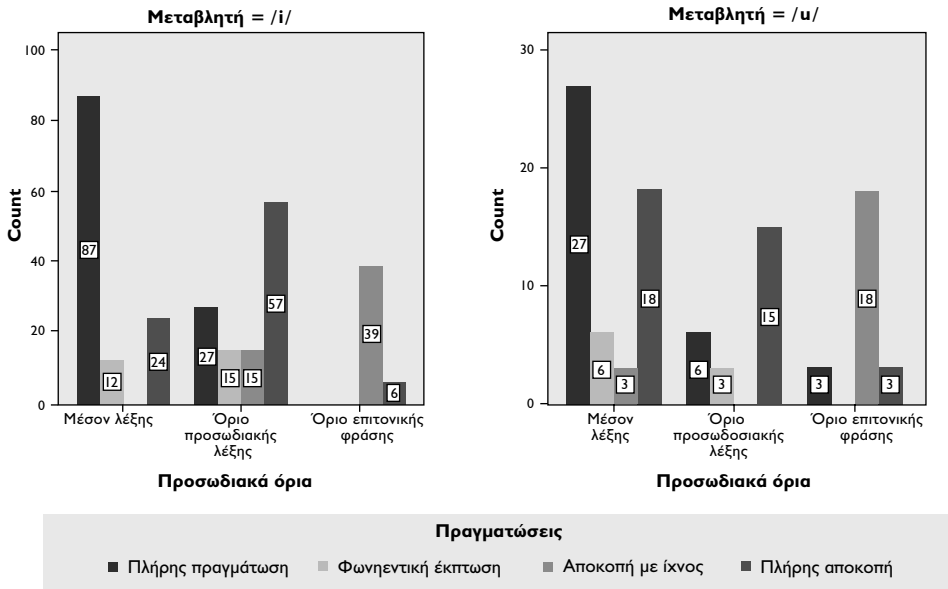
4.2.3 Πραγματώσεις της αποκοπής σε διαφορετικά προσωδιακά όρια, ανά υψηλό φωνήεν

Μία ακόμη παράμετρος που πήραμε υπόψιν στην παρούσα έρευνα είναι αυτή των προσωδιακών ορίων. Πιο συγκεκριμένα, θελήσαμε να εξετάσουμε κατά πόσο η εμφάνιση του άτονου υψηλού φωνηέντος στο ενδιάμεσο της λέξης, στο τέλος της προσωδιακής λέξης και στο τέλος της επιτονικής φράσης μπορεί να επηρεάζει την πραγμάτωση του φαινομένου.

Όπως είπαμε και παραπάνω, έχουμε διαπιστώσει την αποκοπή των άτονων υψηλών φωνηέντων στο ενδιάμεσο των λέξεων, και γι' αυτό τον λόγο επιβεβαιώσαμε και την κατηγοριοποίηση της αγιασιώτικης διαλεκτικής ποικιλίας στις ακραίες βόρειες διαλέκτους. Όμως, εκτός από τη διάκριση μέσο/τέλος λέξης, θελήσαμε να ελέγξουμε τον πιθανό ρόλο ενός άλλου προσωδιακού ορίου, το τέλος της προσωδιακής φράσης.

Τα επόμενα δύο γραφήματα παρουσιάζουν την κατανομή των τεσσάρων πραγματώσεων της αποκοπής των άτονων /i/ και /u/, στο ενδιάμεσο λέξης, στο τέλος προσωδιακής λέξης, και στο τέλος επιτονικής φράσης. Στο γράφημα 4 βλέπουμε την κατανομή των τεσσάρων πραγματώσεων της αποκοπής για το άτονο /i/ και στο γράφημα 5 την κατανομή των πραγματώσεων της αποκοπής για το άτονο /u/. Πιο συγκεκριμένα, όταν το άτονο /i/ εμφανίζεται στο ενδιάμεσο της λέξης (είτε πριν είτε μετά τον τόνο) πραγματώνεται χωρίς αποκοπή σε πολύ μεγάλη συχνότητα (71%) και μόνο σε ένα ποσοστό της τάξης του 25% αποκόπεται εντελώς. Το μοτίβο αντιστρέφεται στο τέλος της λέξης, όπου διαπιστώνουμε ότι η πιο συχνή πραγμάτωση είναι η ολική αποκοπή (50%), με την εμφάνιση και των υπολοίπων τριών πραγματώσεων, αλλά σε αρκετά χαμηλότερα ποσοστά (η πλήρης πραγμάτωση χωρίς αποκοπή 24% και οι ενδιάμεσες δύο πραγματώσεις της αποκοπής από 13% η κάθε μία). Τέλος, στα όρια των επιτονικών φράσεων δεν εμφανίζεται ούτε μία πλήρης πραγμάτωση του /i/, ενώ πραγματώνονται μόνο οι αποκοπές, με την αποκοπή με ίχνος να πραγματώνεται σε ποσοστό 87%!

Γραφήματα 4 & 5: Κατανομή των πραγματώσεων της αποκοπής σε διαφορετικά προσωδιακά όρια, ανά υψηλό φωνήεν

Αντίστοιχα και με το άτονο /u/, βλέποντας το γράφημα 5 διαπιστώνουμε ότι η μη αποκοπή του άτονου /u/ είναι πολύ πιο συχνή στο ενδιάμεσο της λέξης, εκεί που δεν υπάρχουν προσωδιακά όρια, αλλά η πλήρης πραγμάτωση του μειώνεται όσο πιο μεγάλα είναι τα προσωδιακά όρια στα οποία εμφανίζεται. Έτσι βλέπουμε ότι στο ενδιάμεσο της λέξης, η πλήρης πραγμάτωση του άτονου /u/ συμβαίνει σε ποσοστό 50%, ενώ η ολική αποκοπή πραγματώνεται στο 33% των πιθανών περιπτώσεων. Η πτώση όμως της πλήρους πραγμάτωσης είναι εμφανέστατη στο τέλος της λέξης (25%), και ακόμη περισσότερο στο τέλος της φράσης (12,5%), ενώ η ολική αποκοπή να είναι η πιο συχνή πραγμάτωση στο τέλος της λέξης (62,5%) και η αποκοπή με ίχνος η πιο συχνή πραγμάτωση στο τέλος της φράσης (75%).

5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ - ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΛΛΩΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Μία από τις πρώτες διαπιστώσεις της έρευνάς μας ήταν ότι το φωνολογικό φαινόμενο της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων δεν είναι κατηγορικό, δηλαδή δεν πραγματώνεται υποχρεωτικά όπου υπάρχουν άτονα /i/ και /u/, είτε στο ενδιάμεσο λέξης είτε σε συνάρτηση με τη θέση της τονισμένης συλλαβής. Η παραπάνω διαπίστωση έρχεται σε αντίθεση με παλιότερες μελέτες, οι οποίες δέχονταν τη συστηματικότητα του φαινομέ-

νου είτε συνολικά, είτε σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα προσδιορισμένα από τη θέση του τόνου, αλλά είναι σε απόλυτη συμφωνία με τις τελευταίες φωνολογικές και φωνητικές μελέτες βόρειων ελληνικών διαλέκτων (Torintzi & Baltazani 2012· Kainada & Baltazani 2015· Lengeris *et al.* 2016, Pappas 2017) οι οποίες όλες αναγνώρισαν την ποικιλότητα με την οποία πραγματώνεται το συγκεκριμένο φωνολογικό φαινόμενο.

Μία δεύτερη διαπίστωση της έρευνάς μας ήταν η ύπαρξη τεσσάρων φωνητικών πραγματώσεων του φωνολογικού φαινομένου τη αποκοπής των άτονων /i/ και /u/, οι οποίες, από φωνητική άποψη, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι δημιουργούν έναν άξονα, με ακραίες τιμές την πλήρη πραγμάτωση/μη αποκοπή του φωνήεντος από τη μία μεριά του άξονα και την ολική αποκοπή από την άλλη μεριά του άξονα. Ενδιάμεσες τιμές μπορούν να θεωρηθούν η φωνηεντική έκπτωση και η αποκοπή με ίχνος.

Από τις προηγούμενες μελέτες, μόνο η μελέτη των Torintzi και Baltazani (2012) ανέφερε παραπάνω από δύο τιμές του φαινομένου. Πιο συγκεκριμένα, οι Torintzi και Baltazani ανέφεραν μία ακόμη πραγμάτωση, τη φωνηεντική αποχηροποίηση, η οποία θα μπορούσε να θεωρηθεί μία από τις εκφάνσεις αυτού που εμείς ονομάσαμε φωνηεντική έκπτωση. Ταυτόχρονα ανέφεραν και τη δάσυνση του /t/ ως απόρροια της αποκοπής στο προηγούμενο φωνήεν, το οποίο εμείς το θεωρούμε έκφανση της αποκοπής με ίχνος, όπως αυτή πραγματώνεται στα κλειστά. Παρόλα αυτά, μολονότι γίνεται αναφορά σε μία τρίτη τιμή/πραγμάτωση, οι Torintzi και Baltazani δεν ασχολήθηκαν αναλυτικότερα με την ποιοτική και ποσοτική συμπεριφορά αυτής της πραγμάτωσης, αλλά τη συνυπολόγισαν ως αποκοπή.

Μολονότι από την πλευρά της Φωνητικής θα μπορούσαμε να εκλάβουμε τις παραπάνω τέσσερις πραγματώσεις ως διαβαθμίσεις ενός άξονα, θεωρούμε ότι θα καταλαβαίναμε πολύ καλύτερα τη λειτουργία αυτών των διαφορετικών πραγματώσεων, αν συμπληρώναμε την έρευνά μας με πειραματικές διαδικασίες που θα φανέρωναν το πώς τις αντιλαμβάνονται οι φυσικοί ομιλητές της διαλέκτου.

Μία τρίτη διαπίστωση της έρευνάς μας έχει να κάνει με τη συστηματική συμπεριφορά της αποκοπής με ίχνος στα όρια της επιτονικής φράσης. Τα δεδομένα μας έδειξαν ότι τόσο το άτονο /i/, όσο και το άτονο /u/, στο τέλος της επιτονικής φράσης εμφανίζουν σχεδόν αποκλειστικά την πραγμάτωση της αποκοπής με ίχνος.

Μία αντίστοιχη τάση, αλλά όχι τόσο συστηματική όσο αυτή του ορίου της επιτονικής φράσης, είναι η –με διαφορά– πιο συχνή εμφάνιση της ολικής αποκοπής στα όρια λέξης, μέσα σε φράση. Μολονότι στη συγκεκριμένη προσωδιακή θέση εμφανίζονται και οι τέσσερις πραγματώσεις της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων, η ολική αποκοπή είναι με διαφορά η πιο συχνή, και για τα δύο φωνήεντα.

Συνοψίζοντας τα ευρήματα της έρευνάς μας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το άτονο /i/ και το άτονο /u/ εμφανίζουν και ομοιότητες και διαφορές ως προς το φαινόμενο της αποκοπής.

Η βασική διαφοροποίηση των δύο φωνηέντων σχετίζεται με την πραγμάτωση του φαινομένου της αποκοπής στο μέσο της λέξης. Πιο συγκεκριμένα, στο μέσο της λέξης, το

άτονο /i/ πραγματώνεται τις περισσότερες φορές χωρίς αποκοπή (71% των περιπτώσεων) και αποκόπτεται ολικά σε ένα πολύ μικρότερο ποσοστό (25%) είτε πριν είτε μετά από τον τόνο. Αντίθετα, το άτονο /u/ εμφανίζει ένα μεγαλύτερο ποσοστό (33%) ολικής αποκοπής στο μέσο της λέξης, με πολύ μεγαλύτερο ποσοστό σε προτονική θέση. Την ίδια στιγμή, η πλήρης πραγμάτωση του /u/ είναι η πιο συχνή πραγμάτωση του φωνήεντος στο μέσο της λέξης.

Πέρα όμως από τη διαφοροποίηση στο ενδιάμεσο της λέξης, τα άτονα /i/ και /u/ εμφανίζουν δύο συστηματικές ομοιότητες. Η πρώτη ομοιότητα είναι η σταδιακή και σημαντική μείωση των ποσοστών της πλήρους πραγμάτωσης/μη αποκοπής των φωνηέντων, ανάλογα με τα προσωδιακά όρια. Όσο μεγαλύτερο το προσωδιακό όριο, τόσο μικρότερα και τα ποσοστά της μη αποκοπής των φωνηέντων (24% στο όριο προσωδιακής λέξης, 0% στο όριο επιτονικής φράσης για το /i/, 25% στο όριο προσωδιακής λέξης και 12,5% στο όριο επιτονικής φράσης για το /u/).

Η δεύτερη ομοιότητα εστιάζεται και πάλι στη συμπεριφορά των άτονων υψηλών φωνηέντων στα παραπάνω δύο προσωδιακά όρια. Πιο συγκεκριμένα, στα όρια των προσωδιακών λέξεων, η συστηματικά πιο συχνή πραγμάτωση της αποκοπής και για τα δύο φωνήεντα είναι η ολική αποκοπή. Την ίδια στιγμή στα όρια της επιτονικής φράσης, δεσπόζει –σχεδόν κατηγορικά– η αποκοπή με ίχνος, τόσο για το άτονο /i/ όσο και για το άτονο /u/.

Οι προσπάθειες προηγούμενων ερευνών να διαπιστώσουν μία κανονικότητα –και κατ’ επέκταση, μία ερμηνεία– στον τρόπο πραγμάτωσης του φαινομένου της αποκοπής των άτονων /i/ και /u/, όπως η διαπίστωση των Ντίνα (2005) και Μπασέα-Μπεζαντάκου (2000) για τη συστηματικότητα της αποβολής στην αμέσως προηγούμενη ή στην αμέσως επόμενη συλλαβή από την τονισμένη, ή η διαπίστωση των Torintzi & Baltazani (2012), για τη συστηματική αποκοπή του /u/ πριν από τον τόνο, και τη συστηματική αποκοπή του /i/ μετά από τον τόνο, δεν μπορούν να περιγράψουν τα δεδομένα της αγιασιώτικης διαλεκτικής ποικιλίας, μιας και όπως είδαμε παραπάνω, και οι τέσσερις πραγματώσεις της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων εμφανίζονται και σε προτονική και σε μετατονική θέση. Επίσης, μολοντί τα δεδομένα μας έδειξαν ότι το άτονο /i/ εμφανίζει πολύ λίγες πραγματώσεις αποκοπής πριν από τον τόνο –κάτι που έρχεται σε συμφωνία με τα συμπεράσματα των Torintzi και Baltazani για τα Κοζανίτικα, την ίδια στιγμή, στα Αγιασιώτικα, στη μετά τον τόνο θέση, το /i/ εμφανίζει και τις τέσσερις πραγματώσεις, και μάλιστα, πραγματώνεται χωρίς αποκοπή στο ένα τέταρτο των περιπτώσεων (24%). Επίσης, το /u/, μολοντί εμφανίζει μεγάλο ποσοστό (53%) ολικής αποκοπής πριν από τον τόνο, την ίδια στιγμή, στην ίδια θέση, εμφανίζει ένα ικανοποιητικό ποσοστό πλήρους πραγμάτωσης (38%). Ταυτόχρονα, στη μετατονική θέση, εμφανίζει και τις τέσσερις πραγματώσεις του φαινομένου, ένα μοτίβο που είναι διαφορετικό από αυτό που περιέγραψαν οι Torintzi και Baltazani για τη διάλεκτο της Κοζάνης.

Η διαφοροποίηση που διαπιστώνουμε ανάμεσα στις προαναφερθείσες έρευνες και τη δική μας πιστεύουμε ότι οφείλεται σε παραπάνω της μίας αιτίας. Κατ’ αρχάς, οι παραπάνω έρευνες περιγράφουν διαφορετικές διαλεκτικές ποικιλίες. Δεν είναι καθόλου αυ-

τονόητο –μάλλον το αντίθετο– ότι διαφορετικές βόρειες διάλεκτοι θα εμφανίσουν ακριβώς την ίδια συμπεριφορά στην πραγμάτωση του φαινομένου της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων. Μάλιστα, αυτή ακριβώς η παραδοχή υπήρχε πίσω από τον όρο του Κοντοσόπουλου «βόρεια ιδιώματα». Η χρήση του πληθυντικού σαφέστατα γίνεται για να δηλωθεί ότι όλες αυτές οι διαλεκτικές ποικιλίες εμφανίζουν διαφορές στην πραγμάτωση κοινών γλωσσικών φαινομένων και γλωσσολογικών κανόνων.

Μία άλλη αιτία της διαφοροποίησης, ειδικά με τις έρευνες των Μαργαρίτη-Ρόγκα, Ντίνα και Μπασέα-Μπεζαντάκου, είναι οι χρονικές αποστάσεις ανάμεσα στην πραγμάτωση τους, που είναι από δύο ως τέσσερις δεκαετίες, χρονική περίοδος μέσα στην οποία θα μπορούσαν να έχουν επιτελεστεί τέτοιου είδους αλλαγές στα γλωσσικά συστήματα, εξαιτίας της επαφής διαλέκτων και της δημιουργίας νέων τοπικών «Κοινών» (Trudgill 1986).

Μία άλλη παράμετρος στην οποία διαφοροποιούνται αρκετές από τις έρευνες που αναφέραμε παραπάνω, είναι το θεωρητικό τους πλαίσιο, καθώς και τα μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν. Πολλές από τις προαναφερθείσες μελέτες γίνονταν στο πλαίσιο γλωσσολογικών θεωριών που ευαγγελίζονταν την κατηγορική συμπεριφορά των γλωσσικών κανόνων, ενώ αντίθετα, η δική μας έρευνα γίνεται στο πλαίσιο της *Γλωσσικής Ποικιλίας* (Variation Studies) που εστιάζει στον εντοπισμό και την κατανόηση της γλωσσικής ποικιλίας σε μία γλωσσική κοινότητα. Επίσης, στις παλιότερες έρευνες, η περιγραφή της αποκοπής γινόταν με όρους της αρθρωτικής φωνητικής. Η παρούσα έρευνα όμως, βασίστηκε στις αρχές και τα μεθοδολογικά εργαλεία της ακουστικής φωνητικής –όπως τα φασματογραφήματα– που μας επιτρέπουν μία «αντικειμενική» απεικόνιση των πραγματώσεων.

Έχει ενδιαφέρον ότι οι έρευνες της τελευταίας δεκαετίας, έχουν γίνει χρησιμοποιώντας αντίστοιχα ποιοτικά και ποσοτικά μεθοδολογικά εργαλεία, και σίγουρα αυτή η κοινή βάση αναφοράς μας επέτρεψε να καταλήξουμε σε κοινές διαπιστώσεις, όπως το ότι το φαινόμενο της αποκοπής των άτονων υψηλών φωνηέντων δεν είναι κατηγορικό, αλλά εκφράζει ποικιλότητα. Ταυτόχρονα, η παρούσα μελέτη, ακριβώς επειδή κινείται σε ένα θεωρητικό πλαίσιο που η κατάδειξη της ποικιλότητας αποτελεί την αφετηρία της όλης μελέτης, προχώρησε σε μία πιο αναλυτική κωδικοποίηση και σύγκριση των διαφορετικών πραγματώσεων του φωνολογικού φαινομένου, διαπιστώνοντας και μία κανονικότητα που δεν είχε εντοπιστεί σε προηγούμενες μελέτες, αυτή της σχεδόν αποκλειστικής εμφάνισης της αποκοπής με ίχνος στο όριο της επιτονικής φράσης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Και ο Trudgill (2003) υιοθετεί αυτή τη διάκριση.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Κοντοσόπουλος, Ν. 2001. *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής* (3^η έκδοση). Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Μαργαρίτη-Ρόγκα, Μ. 1985. *Φωνολογική ανάλυση του σιατιστινού ιδιώματος*. Θεσσαλονίκη: Επιστημονική Επετηρίς Φιλοσοφικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Παράρτημα αρ. 57).
- Μπασέα-Μπεζαντάκου, Χ. 2000. Το βόρειο ιδίωμα της Άνδρου. Στο Σ. Κατσουλέας (επιμ.), *Νεοελληνική Διαλεκτολογία*, Τόμος Τρίτος. Πρακτικά Τρίτου Διεθνούς Συνεδρίου Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας (Κάλυμνος, 20-23 Οκτωβρίου 1998). Αθήνα: Κέντρο Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού, 203-214.
- Ντίνας, Κ. 2005. *Το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης. Φωνητική-Φωνολογία, Μορφολογία, Σύνταξη, Λεξιλόγιο*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης.
- Παντελίδης, Ν. 2001. Φωνητικές παρατηρήσεις σ' ένα μεσσηνιακό ιδίωμα. Στο *Ελληνική Γλωσσολογία '99. Πρακτικά 4^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας* (Λευκωσία, 17-19 Σεπτεμβρίου 1999). Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 480-486.
- Ράλλη, Α. 2017. *Λεξικό διαλεκτικής ποικιλίας Κυδωνιών-Μοσχονησιών και Βορειοανατολικής Λέσβου*. Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ιστορικών Μελετών.
- Συμεωνίδης, Χ. 1977. Παρατηρήσεις στα κύρια χαρακτηριστικά των βορείων νεοελληνικών ιδιωμάτων. Στο *Πρακτικά Α Ύμposium Γλωσσολογίας Του Βορειοελλαδικού Χώρου* (Ηπειρος-Μακεδονία-Θράκη, 28-30 Απριλίου 1976). Θεσσαλονίκη: ΙΜΧΑ, 63-71.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Dauer, R. 1980. The reduction of unstressed high vowels in Modern Greek. *Journal of the International Phonetics Association* 10: 17-27.
- Delforge, A.-M. 2008. Unstressed vowel reduction in Andean Spanish. Στο L. Colantoni & J. Steele (επιμ.), *Selected Proceedings of the 3rd Conference on laboratory approaches to Spanish Phonology* (Toronto, September 8-10, 2006). Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project, 107-124.
- Gordon, M. 1998. The phonetics and phonology of non-modal vowels: a cross-linguistic perspective. *Berkeley Linguistics Society* 24: 93-105 [Διαθέσιμο στο: <http://www.linguistics.ucsb.edu/faculty/gordon/Nonmodal.pdf>].
- Joseph, B. & G. Tserdanelis. 2003. Modern Greek. Στο T. Roelcke (επιμ.), *In Variationstylogie. Ein sprachtypologisches Handbuch zu den europäischen Sprachen in Geschichte und Gegenwart*. Berlin: De Gruyter, 823-836.
- Kainada, E. & M. Baltazani. 2015. The vocalic system of the dialect of Ipiros. Στο G. Kotzoglou, K. Nikolou, E. Karantzola, K. Frantzi, I. Galantomos, M. Georgalidou, V. Kourti-Kazoullis, C. Papadopoulou & E. Vlachou (επιμ.), *Proceedings of the 11th international conference on Greek linguistics* (Rhodes, September 26-29, 2013). Rhodes: Laboratory of Linguistics of the Southeastern Mediterranean, 101-123.
- Lengeris, A., Kainada, E. & N. Topintzi 2016. Vowel raising, deletion and diphthongization in Kozani Greek. Στο A. Ralli, N. Koutsoukos & S. Bompolas (επιμ.), *Proceedings of the 6th International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory* (Patras, September 25-28, 2014). Patras: Laboratory of Modern Greek Dialects, 93-101.
- Newton, B. 1972. *The generative interpretation of dialect: a study of Modern Greek Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Nicolaidis, K. 2003. Acoustic variability of vowels in Greek spontaneous speech. Στο M. J. Solé, D. Recasens & J. Romero (επιμ.), *Proceedings of the 15th International Congress of Phonetic Sciences* (Barcelona, August 3-9, 2003). Barcelona: 3221-3224. [Διαθέσιμο στο https://www.internationalphoneticassociation.org/icphs-proceedings/ICPhS2003/papers/p15_3221.pdf].
- Pappas, P. 2017. Vowel rising and vowel deletion as sociolinguistic variables in Northern Greece. Στο I. Buchstaller & B. Siebenhaar (επιμ.) *Language Variation – European Perspectives VI: Selected papers from the Eighth International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 8)*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 113-124.
- Protopapas, A., Tzakosta, M., Chalamandaris, A. & P. Tsiakoulis. 2012. Greek word-level and sublexical information. *Language resources and evaluation* 46: 449-359.
- Topintzi, N. & M. Baltazani. 2012. The acoustics of high-vowel loss in a Northern Greek dialect and typological implications. Στο P. Hoole, L. Bombien, M. Pouplier, C. Mooshammer & B. Kühnert. (επιμ.), *Consonant clusters and structural complexity*. Berlin: Mouton de Gruyter, 373-402.
- Trudgill, P. 1986. *Dialects in contact*. Oxford: Basil Blackwell.
- Trudgill, P. 2003. Modern Greek dialects: a preliminary classification. *Journal of Greek Linguistics* 4: 45-64.